

„Ha ketten mondják ugyanazt, az nem ugyanaz” latin közmondás igazsága bizonyára érvényes arra is, hogy ha ketten olvassák ugyanazt, az nem ugyanaz. Ha ezt ki merjük mondani, akkor csak érdeklődéssel olvashatunk két recenziót ugyanarról a műről. Nyilvánvalóan nem kívánok ebben a kérdésben kompetencia-határaitam átlépő hermeneutikai állításokat tenni, egyszerűen bizalommal ajánlom a két recenziót a kedves olvasó figyelmébe, azzal a nem titkolt reménységgel, hogy a két ismertetés szintéziséből/paralelizmusából mindkettőt külön-külön meghaladó gondolatokkal is gazdagodik az olvasó. (a főszerkesztő)

RUDOLF BOHREN

Az igehirdetés, mint szenvedély

Pápa, Dunántúli Református Egyházkerület

ISBN: 9786155523618 576 o. 2020

A Covid–19 járvány egyéni és közösségi traumát okozott világszerte. A pandémia okozta helyzet számtalan új kérdést, félelmet, élettémát szült a keresztyén gyülekezetekben és igehirdetőkben egyaránt. Különös dilemmát okozott, hogy vajon az online istentiszteletek, az elmaradozó gyülekezeti tagok és a sokadszori újrakezdés közepette miképpen lehet meghallani a gyülekezet valós szükségét. Lehetséges-e a Szentírás naponkénti tanulmányozása által, a világban lévő bizonytalanság ellenére meghallani az Ige örök, mégis aktuális üzenetét. Mindezen dilemmák még inkább súlyosabbá válnak az igehirdetés permanens krízise tükrében, látva az Istenről való beszéd kényszerét és lehetetlenségét (35.), s az embert körülvevő világot, melyben a kimondott szónak már alig van jelentősége (39.). Mit kezdhet a prédikátor a szótlanság megköthető erejével?

Ezekre a kérdésekre is keresi a választ Rudolf Bohren (1920–2010) homiletikája, mely *Az igehirdetés mint szenvedély* címmel jelent meg a Dunántúli Református Egyházkerület gondozásában 2020-ban. A sokak által *Predigtlehre*-ként már ismert mű nem új módszereket vagy új struktúrákat kínál, hanem a Lélek meglevenítő erejét hívja az egyházba. Mert az emberlét fecsegő némaságát, Isten körüli hallgatást egyedül Isten törheti meg. „Csak a Lélek új érkezése fogja legyőzni a mi szótlanságunkat” (75.). Csak a Szentlélek ereje fogja élő Igével megtölteni templomainkat, áttörni az egyházi struktúrákat, a prédikátorok szorongását, a nyelv lehetetlenségét. Mert a hallgatásnak meg kell törnie és öröme kell fordulnia (29.), hogy megnyíló templomainkba ne a régi dolgokat emlegetve térjünk vissza (Ézs 43,18), hanem a Lélek megújító erejét kérve és keresve.

Rudolf Bohren 1920-ban született Grindewaldban, majd Bernben Martin Wernen (1887–1967), Baselben pedig Karl Barth (1886–1968), Oscar Cullmann (1902–1999), Walter Lüthi (1901–1982) és Eduard Thurneysen (1888–1974) tanítványa volt. Gyülekezeti lelkési szolgálata után 1958-tól Wuppertalban tanított, ahol 1971-ben jelentette meg *Predigtlehre* című munkáját. A következő évtől Berlinben, 1974-től pedig Heidelbergben volt professzor, ahol Prédikációkutató Műhelyt hozott létre, majd 1986-ban életre hívta a *Societas Homiletica*-t, mely a mai napig nemzetközi szinten fogja össze a szakma legjobbjait. Szépirodalmi

munkásságát 1988-ban a berni kanton irodalmi díjával ismerték el, 2010-ben a németországi Dossenheimben adta vissza lelkét Teremtőjének.

Életműve azért különleges, mert az igeteológián nevelkedő, útkereső homiléta nemzedék tagjaként nem csatlakozott, sem az Ernst Lange (1927–1974) jegyezte empirikus vonalhoz, sem a Gert Otto (1927–2005) által szorgalmazott retorikus iskolához. Bohren nagyszerű felismerése volt, hogy a Barth és Thurneysen által szorgalmazott krisztocentrikus homiletikát, nem empirikus vagy retorikus úton kell meghaladni, hanem teológiai úton. Johann Blumhardt (1805–1880) és Christoph Blumhardt (1842–1919) megközelítése nyomán, ragaszkodva a dialektikus hagyományokhoz (76.), a prédikáció fundamentumait a pneumatológia jegyében gondolta újra. „A prédikálás teljes mértékben Isten lehetőségébe zárva, a Lélekben és a Lélek által válik maradéktalanul a prédikátor és a hallgató ügyévé; és általa válik a művészet és a technika emberi lehetőségévé” (76.). Bohren számára a pneumatológiai alapvetés tette lehetővé, hogy a prédikáció teológiai primátusát megtartva, az antropológiai aspektusnak is igazat adjon. Megközelítésében a prédikáció isteni kijelentés és emberi beszéd természete a *theonóm reciprocitás* fogalmában lép párbeszédre egymással.

A megjelenő mű számos gondolata nem újdonság a magyar olvasóközönség számára, hiszen Szabó Géza (1916–1993), Boross Géza (1931–2010), Nagy István (1946–2015) vagy Varga Zsolt (1963–2010) munkássága révén számtalan bohreni gondolat a magyar református igehirdetési gyakorlat részévé vált. Most az egész művet olvasva, közel száz oldalon merülhetünk el Bohren homiletikájában, érthetjük meg mélyebben a megnevezett homiléták munkásságát, és új inspirációkat nyerhetünk saját igehirdetési gyakorlatunkra nézve is. Ezért most röviden ismertetjük a 1993-ban jegyzett hatodik kiadás magyar fordításának főbb részeit.

Az *első rész* egyfajta prolegomena, mely a prédikáció és a homiletika fogalmát, feladatát, felosztását kereteli. Bohren a reformátori prédikáció felfogását (*Praedicatio verbi Dei est verbum Dei*) sajátjának tekintve, nem akar korszerű prédikáció definícióval szolgálni. Rámutat arra, hogy e mondat hittétel, s a létigében ott rejlik az Ige örök és végtelen volta. Amennyiben szavakba tudnánk önteni a létige jelentését,

megfogalmaznánk a prédikáció csodáját. Azonban lehetetlen ezt megfogalmazni, így a prédikáció és minden homiletika töredékes lesz (57.), s minden homiletika csak kísérletet tehet a prédikáció csodájának megfejtésére.

A második rész elvi homiletikai kérdéseket tárgyal. A prédikáció a Lélek általi csoda, amennyiben a prédikálás a Lélektől, a Lélek által és a Lélekre nézve történik (76.). Bohren rámutat arra, hogy a prédikátor az evangéliumot csak egy olyan világban tudja megfogalmazni, amelyben a Lélek ereje és Krisztus Igéje hatékony (73.). Tehát Bohren nézőpontja egyáltalán nem a prédikálás elspiritualizálását szorgalmazza, hanem visszatér ahhoz a kálvini alapelvhez, melyben az Ige és a Szentlélek belső bizonyágtétele egyaránt szükséges, egymást kölcsönösen feltételező tényezők. Bohren felveti a kérdést, hogy „a prédikáció felépítését a krisztológia vagy a pneumatológia horizontjában akarjuk-e érteni” (81.). Hiszen egyetlen ember a szószéken az egyetlen Krisztust képviseli (82.). Míg a pneumatológiai megközelítés megkérdőjelezi a krisztológiából fakadó intézményszerű monológot, s helyette a Lélek többszólalásága lép elő.

Bohren a prédikációt Név alapú beszédként definiálja, autoritását a Szentháromság Isten lefordíthatatlan és felfoghatatlan nevében látja. Ezzel Bohren az epikus színház elidegenítési effektusát felhasználva fejti ki, hogy akkor éri el a prédikáció a célját, ha „képes a Nevet az Ő távolságának és közelségének titkában kifejezni” (98.). Az Írás, mely a Lélek alkotása, polifon módon dokumentálja a Nevet. Azonban „nem a gondolati tartalom általános igazsága, hanem a Lélek-jelenlét teszi a szavakat Igévé” (133.). „A Lélek érkezése által válik Isten Igéje az emberi szavakon keresztül eseményé” (133.). Az Ige és a Lélek egysége Bohren számára minden prédikálás forrása és célja.

A harmadik részben az Ige az „idők hármashangzatában” (146.) jut szóhoz. A múlt az emlékezés révén válik jelenvalóvá, az emlékezés által a történelem a jelent meghatározó hatalom lesz. A Lélek emlékeztet Jézus múltban mondott szavaira (Jn 16,14) és Isten múltbéli cselekvéseire. Így a prédikátor a Paraklétosz emlékeztetésének szolgálatában áll (166.). Bohren ebben a részben veszi sorba a különböző bibliai és prédikációs műfajokat (prédikáló elbeszélés, passióelbeszélés), hirdetve a forma és tartalom egységének fontosságát, hiszen „a prédikáció elsorvad, ha a formák és műfajok bibliai sokrétősége helyett megelégszik az egezetikai magyarázattal” (143.).

A jövő a Lélek jelenléte által válik valósággá. Bohren, Krisztust Eljövendőként való hirdetését és az Újszövetség jövőre irányuló jellegének megbecsülését szorgalmazza (236.). A prédikáció az Eljövendőt jelenti be, azt, aki jön, akiről csak töredékesen tudunk beszélni, hiszen Krisztus jövője nem áll a rendelkezésünkre (241.). Ez a fejezet is pneumatológiai hangsúlyt kap, hiszen az Eljövendő már Lelke által itt van, így közeliként hirdethetjük, egyszerre bejelentve a Megváltó és a Bíró érkezését, mert kegyelem nem lehetséges ítélet nélkül. Bohren rámutat arra, hogy a szinoptikus evangéliumok a passióelbeszéléseket a végidőkről szóló beszédekkel vezetik be, így az evangélisták azt hirdették, hogy az Eljövendőt megfeszítették (268.), tehát már a passió történet is a parúzia feszültségében zajlik. Így a keresztről és üres sírról szóló prédikáció nem szoríthatja történeti színpadok közé az evangéliumot, mert az

Eljövendő haláláról és feltámadásáról szükséges tanúságot tennie a prédikátornak.

A jelen, emlékezés és ígéret, múlt és jövő metszetében, a Név pillanatában, a Lélekjelenlétben rejlik. Bohren szerint a Jelenlévő meghirdetéséhez hozzátartozik a teremtett világban, a bűnbocsánatban, a jelekben és csodákban való proklamálása is. Mivel az evangélium hirdetése nem csupán verbális aktus (304.), az egyház nem felejtkezhet el a szegények felé való küldetéséről sem, hiszen ők örök jelei az Ige jelenének.

A negyedik rész a prédikátort vizsgálva, az ígehirdetésre való felkészülés és az íghirdetői élet komplexitására mutat rá. Bohren szerint a meditációt és az exegézist komplementer módon kell érteni, az exegézis a prédikációra a múlt irányából kérdez, a meditáció a holnap irányából (376.). A meditáció egyfajta öröm az evangélium és az abszolúció felett, formája pedig a beszélgetés és a csend, hiszen „a meditációban textust és világot együtt kell látni azzal a kérdéssel, hogy mit mond Isten itt és most” (386.). A prédikátor személyét Bohren példaképként definiálja, akinek teljes egzisztenciája hermeneutikai jelleget hordoz (419.). Kiemeli a szolgálatért való szenvedés vállalását, valamint hangsúlyozza, hogy a pénzhez való viszony nem adiaforon, hiszen a prédikátor bűnei jobban terhelik a hallgatóságot, mint a prédikátort. Bohren egy listát ad a prédikátorok jellegzetes hibáiról (425.), leplezetlenül beszélve a prédikátor életét terhelő elkényelmesedőről és önelégültségről, valamint a prédikációra leselkedő általánosításról, frázisról és giccsről.

Az ötödik rész az íghallgatót az igeteológia és az empirikus homiletika metszetében szemlélve mutat rá arra, hogy egyszerre szükséges a Thurneysen által megfogalmazott hallgatótól való szabadság és kérégmára törekvés (475.), valamint a Lange által szorgalmazott kontextus ismeret és a hallgató szituációjára való reflektálás. Bohren saját nézőpontjának teológiai megalapozását abban látja, hogy Isten az első hallgatója a prédikációnak, s így a prédikátor elnyeri a hallgatóktól való szabadságot, hiszen „a hallgatókhoz az első hallgatón keresztül vezet az út” (478.). Bohren katalógusba veszi a prédikátor útját a hallgatóhoz, melynek része a kegyelmi kiválasztás perspektívája, a szeretetteljes viszony, a gyülekezetért való hála, az imádság és vízió, hogy a prédikátor „emberként, emberi módon emberekhez beszéljen a Lélek ígéretének előjele alatt (519.).

Bohren homiletikájának utolsó lapjai a prédikációkritika kérdését veszik napirendre. Ha a prédikáció megérinti a hallgatót, az íghallgatás kritikához vezet, mely átveszi, értelmezi, értékeli és folytatja a prédikációt. A prédikációkritika az Ige iránti szenvedély megnyilvánulása. „Az az ígehirdetés, ami az elmélyülésben jön létre és a jelenben szenvedélyes szeretettel hangzik el, a gyülekezetben is szenvedélyt ébreszt a hallgatásra” (567.). A Lélek jelenléte bevonja a prédikáció hallgatóját a közös szenvedélybe (567.), s utat nyit az ígehirdetés hatástörténete előtt. Vajon mit tesz a prédikált Ige a hallgatósággal, mit tesz a hallgatóság a prédikált Igével (573.)? Vajon milyen gyülekezetet teremt az az Ige, amelyet hirdetünk? Vajon érzünk-e olyan szenvedélyt a prédikálás szolgálata iránt, hogy van bennünk létbátorság újraértékelni íghirdetői gyakorlatunkat? Képesek lennénk-e meditációs, egezetikai szokásainkból hátrálva, a Lélek erejét kérni, hogy adjon szót, élő Igét a szótlanság világában?

Amikor 2021-ben egyszerre bizonytalan a jelen és a jövő, prédikátorként egyedül Isten jövőjében bízhatunk. Bohren szerint az egyház jövője Krisztusban, feladata pedig az Ige alkalmas és alkalmatlan időben való hirdetésében rejlik (2Tim 4,2). Mert „aki prédikál, az az Isten jövőjébe szól. Aki prédikál az az Isten jövőjét keresi” (242.). Az igehirdető így egészen bátran fordulhat a parúziát ígérő jövő felé, a jelenben pedig Isten Lelke ígéretét kapja. Manapság jelszavá vált a

„régí élet” vágya, pedig nem a régire van szükségünk, hanem az újra, a Lélek által meglelevenítő újra. Ha életprogrammá lesz az igehirdetés (50.), megtörténik a csoda, hogy Isten Lelkét adja a szolgálathoz. Így a jövőbe tekintő igehirdető által a Lélek fog beszélni. Mert a Lélek által lehetséges csupán, hogy a járvány okozta szenvedésből az igehirdetés felperzselő szenvedélye szülessen.

Tikász Ábel

RUDOLF BOHREN

Az igehirdetés, mint szenvedély

Pápa, Dunántúli Református Egyházkerület

ISBN: 9786155523618 576 o. 2020

A Dunántúli Református Egyházkerület „Szólj!” – Homiletikai tankönyvek sorozatának¹ kilencedik köteteként jelenhetett meg Rudolf Bohren prédikálásról szóló munkája, magyar nyelven.² Régi vágyunk vált valóra a kötet megjelenésével, mert Bohren „Predigtlehre” című munkáját egy évtizede készülünk magyar fordításban elérhetővé tenni, mind a teológusok, mind a lelkészek, de a keresztyén bizonyágtétellel foglalkozó érdeklődők számára is. Bohren munkája ugyanis a tudományos igényessége mellett élvezetes, más területekre kitekintő, azokat rendszerébe beépítő munka, ezért egyben gazdagító szellemi élmény lehet sokak számára. Maga Bohren hosszú évek prédikálási, oktatói, előadásokat tartó és a témában folyamatosan publikáló tapasztalatait érlelte köteté, és 1968–1971 között foglalta írásba, amikor az első kiadás megjelenhetett, amit újabb kiadások sora követett.

Varga Zsolt szolgatársam és barátom tíz évvel ezelőtt írt doktori disszertációt a nagy teológusról. A disszertáció megvédése után kiderült róla, hogy súlyos beteg, és pár hónap múlva haza is hívta őt szolgálatba küldő Ura. Ebben a rövid írásban én magam Varga Zsoltra is emlékezem.³

Rudolf Bohren Predigtlehre⁴ című homiletikája az igehirdetés örömteli szenvedélyéről tett felemelő vallomással kezdődik.⁵ Mindjárt ezután, a második fejezetben azonban Bohren így folytatja: „Ha az első fejezet első pontjaként azt hangsúlyoztam, hogy prédikálni szép és örömet okoz, akkor ezt az állítást továbbra is érvényben kell tartanom úgy, hogy látjuk a kiábrándító tapasztalatokat, amelyek sokakat örömtelenségbe vezetnek.”⁶ Itt Bohren a „zavarokról” szól, de nemcsak a keresztyén bizonyágtétel, az igehirdetés, hanem az egyház szolgálata kapcsán egyaránt, miszerint ez a zavar zavarba ejtheti a világot is, amely felé pedig küldetésünk lenne. Bohren szerint konkrétan beszélni kell arról a zavarról, amelybe mindenki kerülhet, aki szószékre készül. Itt a prédikálás mai passziójáról van szó. Az 1970-ben írott diagnózis megrendítően aktuálissá lett manapság.⁷

Rudolf Bohren homiletikáját az indítás diagnózisából kiindulva mutatom be. Ez a diagnózis a „Predigtlehre” első részének, második fejezetében, „Zavarok” címmel került kifejtésre, négy tételben.⁸ A diagnózis bemutatása után, a teljes homiletika főbb téziseinek ismertetésével mutatom be Rudolf Bohren főbb válaszait, gyógymódjait

a diagnózisra, amely egyben a pneumatológiára épülő homiletika megalapozása.

Rudolf Bohren diagnózisának első tétele: hol marad az igehirdetés csodája?

Ha a prédikálást csodaként⁹ értelmezzük, akkor meg kell kérdeznünk, a prédikációk elhangzása kapcsán, hogy hol marad el a csoda. Prédikálunk, és mégsem következik be prédikálásunk során a csoda. Elmondjuk a prédikációt anélkül, hogy az igehirdetéssé válna. A következő vasárnap ismét lesz prédikáció, és ismét elmarad a csoda. Sok prédikáció szól, de kevés Ige hangzik. A nagy hallgatás,¹⁰ a visszhang nélküli tér elnyeli a szószékről jövő hangot. Hogyan legyen csodává a prédikáció egy olyan világban, ahol a csoda halott?

Ma a prédikációt súlyos kérdések, kétségek, kételyek terhelik, hangsúlyozza Bohren. Csak felsorolom, minden kifejtés nélkül, mire gondol itt a Predigtlehre szerzője. Ott tartunk, hogy mostanában megkérdőjelezzük a prédikáció intézményét, folyamatát, létjogosultságát, hatását, csoda jellegét. Kimondjuk, vagy kimondatlanul is megfogalmazódik bennünk, hogy prédikálni egy veszteséges üzletet jelent; drága a prédikátori tisztség fenntartása, annak hatásához, „hasznosságához” képest. Sokak szerint a prédikálás intézményét régi kötődésekből és nem meggyőződésből tartják fenn. Mennyiben vált megvetett üggyé, sokak előtt lenézetté, a prédikálás? Hol maradt el az igehirdetés tekintélye, társadalmi presztízse? Mennyiben fáradt el? Ideje lenne felülvizsgálni: mi is a prédikálás célja! A számok azt mutatják, hogy a prédikálást hosszú ideje szervezetlen hallgatói sztrájk kíséri. Sok teológus is kerüli a szószéket, hacsak lehet. A prédikátorok gyakori panasa, hogy az eredmény töredéke a befektetett energiának, az emberek nem változnak meg, az igehirdetés hatástalan. Ezért sokan megfáradnak, aztán nem is készülnek már megfelelően az igehirdetésre. Ezek a bohreni állítások ma sem kerülhetők meg. Még akkor sem, ha minden egyes tétel külön tudományos vizsgálatot igényelne, mi is a helyzet manapság azokkal.¹¹

Ugyanakkor Bohren, a jogos észrevételek cáfolataként hivatkozik Barthra,¹² aki szerint, amíg a lelkészi rendszer

THEOLOGIAI SZEMLE

A MAGYARORSZÁGI EGYHÁZAK ÖKUMENIKUS TANÁCSÁNAK FOLYÓIRATA

ALAPÍTVÁ 1925

A TARTALOMBÓL

Egy módszertani zsákutca?!

* * *

Egy laikus hozzászólása
a Miatyánkhoz

* * *

A stabilitás irányításelméleti fogalmának
bibliai analógiái

* * *

Szigeti Jenőre emlékezünk

ÚJ FOLYAM (LXIV)

2021
3

- 30 BOHREN, 48–49.
- 31 Ez felveti a teológiai tudományok elismertségét: a Magyar Tudományos Akadémián nincs besorolása a teológia tudományának. Magam is voltam több olyan tudományos konferencián, ahol az elejére, tiszteletből meghívták a történelmi egyházak képviselőit egy-egy előadásra, az ún. „egyházi blokkban”, aztán bemondták: „Most kávészünet, és következnek a tudományos előadások...” A prédikátor tényleg a prédikáció legfőbb zavarforrásává válhat, ha ez a tapasztalat benne egy állandó kompenzálásra készítő kisebbségi komplexust gerjeszt.
- 32 Rudolf Bohren, a fentiek orvoslásaként, azzal kezdte heidelbergi egyetemi tanárságát, hogy létrehozta a Prédikációkutató Műhelyt, melyben neves igehirdetők hagyatékát dolgozták fel és tették hozzáférhetővé. Kidolgozta a prédikációelemzés heidelbergi módszerét, amit 1986-ban nemzetközileg is bemutatott. Ezután meghívások özöne érte el Floridától Japánig, Norvégiától Dél-Afrikáig, s ő fáradhatatlanul, lelkesen és lelkesítően vitte elemző módszerét a katedrákra és a diákoknak. 1988-ban, professzori munkássága végén megalakította az Igehirdetés Ökumenikus Egyesületét, mely mind a mai napig továbbképző alkalmakat szervez igehirdetőknek, lelkészeknek és laikusoknak is. Az általa alapított Societas Homiletica, a Homiletikai Társaság célja az igehirdetés módszereinek tudományos kutatása és felhasználásuk módszertani ajánlása. <http://regi.reformatus.hu/mutat/a-reformatus-igehirdetes-nemzetmvesze-es-tudosa-rudolf-bohren-emlekere/?flavour=full>
- 33 BOHREN, 34.
- 34 BOHREN, 67–89.
- 35 Rudolf Bohren számára a pnemutaológián alapuló homiletika kidolgozásának alapvető impulzusát a két Blumhardt munkássága adta. VARGA Zsolt: *Rudolf Bohren homiletikája, Doktori értekezés a Gyakorlati Teológia tárgyköréből*, Témavezető: Dr. Fekete Károly, Debrecen 2009, 61–66. „Christoph Blumhardt tud együtt szenvedni a világgal, őszintén kibeszéli a világ nyomorúságát, de ezentúl és azzal egyidejűleg hirdeti a megváltás Igéjét is, amire a világ vár. Hát nem ez-e a legnagyobb és a legtöbb kilátással kecsegtető dolog, amit csak az ember manapság tehet?” A két Blumhardt munkássága nyomán lett az eszkatológiai gondolkodás ismét hangsúlyos a teológiában, amely aztán hangsúlyos lett Barth, Thurneysen és ennek nyomán Bohren munkásságában is. Ezek a teológusok azt hangsúlyozták, szemben Albert Ritschl eszkatológiamentes teológiájával, hogy Isten országa, nem immanens emberi erő önkifejtése, hanem tarnszcendens isteni erő által véghez vitt újjáteremtés, Isten teremő műve, csoda. A két Blumhardt munkásságát magyar nyelven Márkus Jenő dolgozta fel: MÁRKUS Jenő: *A két Blumhardt*, Magyar Evangéliumi Diákszövetség, Csurgó, 1930.
- 36 BOHREN, Rudolf: *Predigt und Gemeinde*, Zwingli Verlag, Zürich/Stuttgart, 1963.; BOHREN, 445–462.
- 37 BOHREN, 241–242.
- 38 BOHREN, 367–409.
- 39 BOHREN, 410–462.; 466–470.
- 40 BOHREN, 367–409.
- 41 BOHREN, 487–520.
- 42 BOHREN, 410–423.
- 43 BOHREN, 331.
- 44 BOHREN, 334–347.
- 45 BOHREN, 163–230.
- 46 BOHREN, 231–292.
- 47 Bohren költői, írói munkásságot is folytatott. Irodalmi esszéket is írt: Kurt Martiról, Novalisról és Jean Paulról. 1988-ban a berni kanton irodalmi nagydíját kapta meg költői munkásságáért.
- 48 Bohren teológiai esztétikát is írt: „Hogy Isten szép legyen” (1975). A kötet utolsó fejezetének címe: „A gyakorlati teológia művészete és tudománya”.
- 49 BOHREN, Rudolf, *Verheißungsvoll, Gedichte und Gebete*, Calwer Verlag Stuttgart, 2019., fordította: Dr. BÉKESI Sándor.
- 50 BOHREN legfontosabb igehirdetéseket: *Der Ruf in die Herrlichkeit*, Reinhardt Verlag, 1952. – *Außer – in – nach der Ehe*, Zwingli Verlag, 1958. – *Das Unser Vater – heute*, Zwingli Verlag, 1963. – *Seligpreisungen der Bibel – heute*, Zwingli Verlag Zürich/Stuttgart, 1963.
- 51 BOHREN, 16.
- 52 BOHREN, 50.

TARTALOM

A FŐSZERKESZTŐ JEGYZETE

BÓNA ZOLTÁN:
Már majdnem elfelejtettük 130

SZÓLJ, URAM!

STEINBACH JÓZSEF:
Isten áldása 131

TANÍTS MINKET, URUNK!

KOVÁCS KRISZTIÁN:
Egy módszertani zsákutca? 132

NÉMETH BALÁZS:
A stabilitás irányításelméleti fogalmának
bibliai analógiái 138

PARODA ZSOLT:
A brit haderők szerepe
a békefenntartó műveletekben,
különös tekintettel
a humanitárius szervezetekre 144

STEFANOVSKY ANDRÁS:
Az Apostoli Szentszék és az Egyházak
Világtanácsának együttműködése
a válságkezelés és béketeremtés terén 151

KITEKINTÉS

CSELÉNYI ISTVÁN GÁBOR:
A kilencvenes években bekövetkezett
változások elméleti háttéréről 161

TOKICS IMRE:
Isten hídebere 166

BOGNÁR GERGELY:
Rászorul-e a természettudomány a vallásra? ... 175

BUZOGÁNY DEZSŐ:
„Nemhogy látni,
de hallani is szörnyűséges volt” 179

ÖKUMENIKUS SZEMLE

RITOÓK ZSIGMOND:
Egy laikus hozzászólása a Miatyánk-vitához .. 181

KÖNYVSZEMLE

TIKÁSZ ÁBEL:
Rudolf Bohren: Az igehirdetés,
mint szenvedély 183

STEINBACH JÓZSEF:
Rudolf Bohren: Az igehirdetés,
mint szenvedély 185